

ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ:
НАУКОВІ ЗАПИСКИ

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА НАВЧАННЯ

УДК 378.147:811.111

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.14580194>

Міжнародний досвід гуманізації вищої освіти через призму вивчення англійської мови

Брида Олександр Ростиславович

доктор філософії, магістрант кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти,
Дрогобицький державний педагогічний університет ім. Івана Франка, 82100, м.
Дрогобич, вул. І. Франка, 24, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4910-4308>

Погранична Наталія Михайлівна

викладач кафедри української та іноземних мов, Вінницький національний
аграрний університет, 21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3, Україна, ORCID:
<https://orcid.org/0009-0008-7027-4441>

Прийнято: 11.12.2024 | Опубліковано: 29.12.2024

Анотація. У статті проаналізовано вплив викладання англійської мови на гуманізацію вищої освіти у контексті реальних міжнародних практик. Гуманізація освіти визначена як центральна складова сучасного педагогічного мислення. Вона охоплює багато аспектів вищої освіти: професійних і освітніх стандартів, освітньої політики, інституційного регулювання, належного функціонування неформальної освіти, нами зроблена спроба виокремити кожен аспект гуманізації освіти, і окреслити загальну проблематику.

Метою даного дослідження є спроба проаналізувати міжнародний досвід гуманізації вищої освіти з акцентом на міжкультурний діалог, застосування критеріїв якості освіти, розвитку неформальної освіти та реалізацію міжнародних обмінів через вивчення англійської мови.

У контексті дослідження використано *такі методи*: теоретичний аналіз (вивчення літератури, наукових статей та міжнародних звітів з питань гуманізації освіти та міжкультурного діалогу); порівняльний аналіз: дослідження освітніх практик у різних країнах для виявлення ефективних підходів; метод синтезу (розробка рекомендацій на основі отриманих даних).

Результати. Виявлено: викладання в українських ЗВО англійської мови є важливим інструментом для формування таких характеристик особистості як толерантність, повага до різноманітності, розуміння культурних особливостей тощо. До стратегічних напрямів розвитку гуманізації вищої освіти в Україні через викладання англійської мови віднесено: впровадження викладання англійської мови у ЗВО; практику запровадження факультативів, мовних клубів та курсів для студентської молоді; розвиток неформальної освіти через долучення студентів до реалізації міжнародних проектів, академічних обмінів, дискусійних клубів тощо.

Висновки. У перспективі подальших досліджень варто більш поглиблено вивчати міжнародні практики використання англійської мови у кількох напрямках реалізації освіти – через практики ЗВО, державну політику і через неформальну освіту.

Ключові слова: гуманізація освіти; інтерналізація; міжкультурний діалог; освітні практики.

**International experience in humanizing higher education through the prism of
English language learning**

Bryda Oleksandr

PhD, Master Student of the Department of General Pedagogy and Preschool Education,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 82100, Drohobych, Ivan Franko
Str. 24, Ukraine, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4910-4308>

Pohranychna Natalia

Lecturer of the Department of Ukrainian and Foreign Languages, Vinnytsia National
Agrarian University, 21008, Vinnytsia, Sonyachna str. 3, Ukraine, ORCID:
<https://orcid.org/0009-0008-7027-4441>

Abstract. The article analyzes the impact of English language teaching on the humanization of higher education in the context of real international practices. The humanization of education is identified as a central component of modern pedagogical thinking. It covers many aspects of higher education: professional and educational standards, educational policy, institutional regulation, proper functioning of non-formal education, we have made an attempt to isolate each aspect of the humanization of education and outline the general issues.

The objective of this research is an attempt to analyze the international experience of humanizing higher education with an emphasis on intercultural dialogue, the application of educational quality criteria, the development of non-formal education, and the implementation of international exchanges through the study of English.

In the context of the research, the following *methods* were used: theoretical analysis (study of literature, scientific articles and international reports on issues of

humanization of education and intercultural dialogue); comparative analysis: research of educational practices in different countries to identify effective approaches; synthesis method (development of recommendations based on the data obtained).

Results. It was found that teaching English in Ukrainian higher education institutions is an important tool for the formation of such personality characteristics as tolerance, respect for diversity, understanding of cultural characteristics, etc. The strategic directions for the development of humanization of higher education in Ukraine through the teaching of English include: the introduction of English teaching in higher education institutions; the practice of introducing electives, language clubs, and courses for student youth; the development of informal education through the involvement of students in the implementation of international projects, academic exchanges, discussion clubs, etc.

Conclusions. In the perspective of further research, it is worth studying in more depth international practices of using English in several areas of education implementation – through HEI practices, state policy and through non-formal education.

Keywords: humanization of education; internalization; intercultural dialogue; educational practices.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасна вища освіта перебуває у процесі трансформації, який обумовлений глобалізацією, технологічним прогресом та необхідністю забезпечити функціонування гуманістичного підходу до навчання. Гуманізація освіти полягає у формуванні системи, орієнтованої на розвиток особистості, її творчого потенціалу, здатності до критичного мислення та міжкультурного діалогу. Одним із ключових аспектів гуманізації є вивчення іноземних мов, зокрема англійської, яка виступає глобальним засобом

комунікації. Вивчення англійської мови у контексті гуманізації вищої освіти сприяє не лише академічному розвитку, але й розширює горизонти міжкультурного діалогу, формуючи навички взаєморозуміння, толерантності та поваги до культурного розмаїття. Крім того, інтеграція якісних освітніх стандартів, розробка політики контролю якості освіти та застосування міжнародного досвіду дозволяють вдосконалювати освітні практики та підвищувати конкурентоспроможність випускників. Проте, існують значні виклики у впровадженні таких підходів, наприклад, обмежений доступ до міжнародних обмінів, недостатній розвиток неформальної освіти та проблеми адаптації світових критеріїв якості до локального контексту. Таким чином, вивчення міжнародного досвіду гуманізації вищої освіти через призму англійської мови є актуальним і важливим для розробки ефективних освітніх стратегій.

Мета статті – проаналізувати міжнародний досвід гуманізації вищої освіти з акцентом на міжкультурний діалог, застосування критеріїв якості освіти, розвитку неформальної освіти та реалізацію міжнародних обмінів через вивчення англійської мови.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). У загальному, для досягнення мети статті було визначено такі завдання: визначити основні концепції гуманізації вищої освіти та її значення у сучасному світі; дослідити роль англійської мови як інструмента міжкультурного діалогу; проаналізувати вплив міжнародних обмінів і неформальної освіти на розвиток студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій (Огляд літератури). У роботі розглянуто основні ідеї щодо питання гуманізації освіти. Зокрема йдеться про результати монографічних розвідок та дисертаційних досліджень із педагогіки, авторами яких є українські дослідники: Боклах Д.[6], Пастушенко О.[6], Луговий В.[5], Таланова Ж.[5], Гриценко М.[5], Ткаченко В.[5], Фіалко Н.[1] та

ін. У тому числі розглянуто концептуальну модель гуманізації вищої освіти як засобу забезпечення якості, авторами якої є українські дослідники. У контексті впливу англійської мови на розвиток міжкультурного діалогу та вищої освіти було вивчено результати наукових розвідок закордонних дослідників, зокрема: Лідс-Гурвіц В.[8], Маріноні Г.[9], Нельсон К.[10], Паліс М.[11], Піотровська Д.[11], Полья Е.[13], Маурі-Бруса М.[13], Фумасолі Т.[13].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри наявність численних наукових розвідок про інтерналізацію, вагомість побудови міжкультурного діалогу, вивчення прямого впливу застосування практик викладання англійської мови у контексті гуманізації вищої освіти не мають достатньої кількості напрацювань. У роботі вперше здійснено авторську спробу виокремити найвагоміші аспекти міжнародного досвіду вивчення англійської мови та її вплив на гуманізацію вищої освіти через призму аналізу професійних і освітніх стандартів, освітньої політики, інституційного регулювання та неформальної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів (Результати дослідження). Гуманізація освіти є доволі широким поняттям, вона може включати у себе як і питання, пов'язані із наданням якісних освітніх послуг, створенням відповідного освітнього простору, так і формування у здобувачів вищої освіти відповідних професійних та освітніх компетенцій. В українському науковому дискурсі передбачено, що гуманізація освіти сприяє створенню умов для формування ціннісної бази та світоглядних основ у контексті розвитку взаємин між учасниками освітнього процесу. Це у свою чергу, на думку науковців сприяє гармонійному розвитку особистості здобувачів освіти, позаяк у межах гуманізації освіти, освітні цілі орієнтовані на особистість, яка розглядається як самоцінність. Гуманістичний підхід вимагає від освіти щоб вона слугувала розвитку індивідуальних

особливостей, сприяла усвідомленню здобувачами освіти їхньої унікальності та значущості, а також формувала відповідальність перед суспільством. Такий підхід дозволяє виховувати індивідів, які здатні не лише адаптуватися до сучасних умов, але й активно впливати на їх зміни. У своєму дисертаційному дослідженні Н. Фіалко наголошує, що гуманізація освіти сприяє утвердженню людини як найвищої соціальної цінності, що у свою чергу сприяє розкриттю її потенціалу та задоволення різноманітних освітніх потреб. Гуманізація освіти акцентує увагу на загальнолюдських цінностях, гармонії у взаєминах між людиною, природою та суспільством. Це дозволяє одночасно формувати і освічену, всебічно розвинену особистість, і висококваліфікованого фахівця, оскільки професіоналізм є невіддільною складовою гармонійного розвитку людини [1, с. 11]. Гуманістична парадигма освіти формує середовище, в якому в однаковій мірі і викладач і здобувач беруть участь у формуванні цілей, у визначенні форм і методів педагогічного процесу. Власне тут доцільно наголосити, що гуманістичні аспекти освіти включають у себе формування атмосфери творчості, культурного розвитку, а також сприяння дозвіллю студентів.

У педагогічному словнику гуманізація освіти визначена як центральна складова сучасного педагогічного мислення [2]. Основою педагогічного процесу в умовах гуманізованої освіти є розвиток особистості. Серед засобів гуманізації освіти виділяють: налагодження відносин співпраці між учасниками освітнього процесу, формування морально-емоційної культури у студентів, розвиток емоційно-ціннісного досвіду взаєморозуміння, виховання гуманної особистості, яка є щирою, доброзичливою, милосердною та здатною поважати як власну гідність, так і гідність інших [3]. О. Ельбрехт зазначає, що гуманізація освіти передбачає переоцінку всіх елементів освітнього процесу з точки зору їхньої людиноцентричності. Процес гуманізації освіти відображає тенденції

гуманізації самого суспільства, при цьому акцентуючи увагу на духовних цінностях і відповідальності людини за її дії. Гуманізація освіти означає повагу до особистості, довіру до неї, врахування її індивідуальних цілей, потреб та інтересів. Вона також передбачає створення сприятливих умов для розвитку здібностей і талантів людини, забезпечення її повноцінного життя на кожному віковому етапі та підтримку в процесі самовизначення [4, с. 34].

Гуманізація освіти передбачає індивідуальне самовизначення особистості, розвиток її самосвідомості та навичок самоосвіти, що сприяє реалізації потенціалу як у професійній, так і в особистісній сферах. Вона є одночасно причиною та наслідком, рушійною силою і метою процесу гуманізації суспільного життя. Гуманізація освіти здійснюється на двох рівнях: методологічному та епістемологічному. На методологічному рівні вона впроваджує нові підходи до наукового мислення, впливає на формування ідеалів й норм дослідження, а також наукової картини світу. На епістемологічному – забезпечує висування наукових гіпотез і прогнозів, поєднуючи формалізоване знання із тим, що не піддається формалізації [1, С. 10-11]. У цьому контексті В. Луговий з колегами виокремлюють своєрідну місію гуманізації вищої освіти, яка, на їхнє переконання, полягає у визнанні людини найвищою цінністю та забезпеченні її права на всебічний розвиток, розкриття талантів, здібностей і потенціалу. Якісна вища освіта, як стверджує колектив авторів, відіграє ключову роль у реалізації цих завдань. Саме якість стає основою гуманізації освітнього процесу [5, с. 216]. В. Луговий, разом із співавторами пропонує розглянути концептуальну модель гуманізації вищої освіти, згідно якої існує тісний зв'язок між гуманізацією, якістю освіти, ключовими цінностями, загальними принципами та підходами до освіти. Наприклад, до ключових цінностей В. Луговий та ін. відносять орієнтацію освіти на людину, досконалість, академічну доброчесність, повагу до різноманітності та довіру. До принципів відносять

академічну свободу, інклюзивність, розвиток, автономію. До основних підходів відносять студентоцентрованість, компетентнісний підхід, розподілене лідерство, ініціативність, соціальну відповідальність і діалогічність [5, с. 216].

Враховуючи вплив глобалізаційних процесів на освітні практики, важливим аспектом гуманізації вищої освіти є розвиток міжкультурної комунікації, позаяк вона сприяє встановленню передусім людиноцентричних цінностей. Д. Боклах та О. Пастушенко наголошують, що у сучасних умовах «інтеграції культур і національностей», вагомую компетенцією для молоді залишається міжкультурна взаємодія, яка включає у себе виховання толерантності та рівності до представників різноманітних релігій та культур [6, с. 10]. Автори вважають, і ми погоджуємося із цією думкою, що формування міжкультурної комунікації можливо реалізовувати через вивчення іноземної мови (зокрема англійської), позаяк використання англійської мови, як однієї із найпоширеніших мов у світі, суттєвим чином впливає на рівень розуміння представників інших культур. Д. Боклах та О. Пастушенко наголошують, що заняття із англійської мови суттєвим чином дозволяють розвивати здобувачам освіти критичне мислення у контексті розвінчання міфів та стереотипних уявлень щодо іншої, відмінної від звичлої для них культури. Таким чином, здобувачі навчаються виражати повагу до культурного різноманіття, усвідомлювати наскільки традиції, цінності та способи життя кожної культури є унікальними, попри те, що виявляються і спільні акценти. Автори вважають, що однією із важливих характеристик особи є емпатія, яка виявляється у здатності до глибокого розуміння інших культур та їх представників [6, с. 10]. У цьому контексті варто також згадати концепцію міжкультурного діалогу. У загальному, міжкультурний діалог підвищує повагу до культурної різноманітності, прав людини та свободи; розвиває почуття спільності в мультикультурних групах; сприяє розвитку толерантності, плюралізму,

відкритості, взаємоповаги; покращує способи спільного життя; посилює соціальну згуртованість; зміцнює демократичне врядування; підвищує мир і злагоду в мультикультурному світі; запобігає та/або розв'язує міжгрупові конфлікти [7, С. 2-3]. Ряд міжнародних досліджень [8; 9; 10; 11; 12] ставлять перед собою питання наскільки міжкультурний діалог може виконувати згадані цілі, що, зрештою призводить до ідеї його розвитку через функціонування вищої освіти. На думку дослідників, імплементація певних аспектів міжкультурної комунікації у систему вищої освіти сама по-собі сприятиме формуванню у студентів почуття відповідальності щодо активності та фасилітаторства міжкультурного діалогу, коли вони почнуть виконувати активну роль як члени суспільства [13, с.3].

Одним із способів гуманізації вищої освіти є інтерналізація, що входить не лише до обов'язкових критерії якості освіти, але й є вагомою частиною світової вищої освіти. Більшість університетів ХХІ ст. прагнуть бути впізнаваними та популярними на світовому ринку. З цією метою вони запроваджують міжнародні навчальні програми, співпрацюють з інституціями з віддалених куточків світу та проводять з ними дослідження, організовують обмін студентами та науковцями. У дослідженнях виявлено, що кількість іноземних студентів у світі постійно зростає. Наприклад, згідно даних, отриманих ОЕСР4, у 2019 році понад 6,1 мільйона людей навчалися за кордоном. Це вдвічі більше, ніж у 2007 році. Найпопулярніші приймаючі країни – англomовні. Наприклад, у 2019 році Сполучені Штати прийняли 16% іноземних студентів, Австралія і Велика Британія по 8 %. Більшість (58% усіх студентів) студентів приїхали з Азії, переважно з Китаю та Індії [15, с. 22]. Сьогодні Україна також входить у число країн, молоді люди яких здобувають освіту по цілому світу. Передусім це пов'язано із вимушеною міграцією або ж участю у різноманітних освітніх обмінах і стипендіях. Наприклад, наприкінці 2023 року польський Центр

обробки інформації (ОПІ) опублікував результати щорічного звіту «Іноземці в університетах Польщі». Згідно отриманих даних, у 2022/2023 навчальному році кількість українських студентів збільшилася на 12 119 осіб і загалом становила 48 150 осіб. Тут варто також зазначити, що кількість українських студентів, які навчаються англійською мовою є іншою, оскільки у Польщі є можливість навчатися і польською і англійською мовою. Загалом, як зазначають дослідники, Польща займає достатньо міцну позицію на ринку академічної освіти серед своїх східних сусідів, про що свідчить кількість іноземних студентів з України та Білорусі. Підтримка у цій сфері включає європейську програму академічного обміну Erasmus+. Так, згідно офіційних даних у 2019 році за цією програмою до Польщі приїхало 16,5 тис. У період 2014-2020 рр. з Польщі у середньому щорічно емігрувало до 15 тис. осіб, які обрали навчання або стажування в Німеччині, Іспанії, Франції, Італії та Португалії. Дослідники припускають, що ця тенденція збережеться у найближчі роки [16, с. 27; 15].

Як правило програма академічного обміну Erasmus+ вимагає знань саме англійської мови, що по замовчуванню робить викладання англійської мови особливо важливим для розвитку вищої освіти та її гуманізації. В загальному можемо виокремити кілька позитивних моментів гуманізації освіти з точки зору викладання англійської мови і залучення студентів до міжнародних обмінів: учасники академічних обмінів мають змогу поглибити знання із англійської мови, оскільки, як правило ця мова є універсальною на таких проектах; учасники мають змогу вивчати та поділитися особистим світоглядом, навчитися розуміти тих, хто бачить речі інакше; визначити культурні подібності та відмінності; боротися з насильством; сприяти управлінню культурним розмаїттям; долати розрив між тими, хто сприймає різноманітність як загрозу, і тими, хто розглядати це як можливість збагачення тощо. Отже, бачимо, що освіта є ключовим сектором, завдяки якому може бути просунута інклюзія, толерантність і повага

до різноманітності. Однак, варто зауважити, що забезпечення гуманізації освіти, зокрема через поширення англійської мови – це передусім відповідальність інституційна, яку несе державна політика, а вже потім інституції нижчого рангу, такі як школи чи ЗВО.

Доволі часто зустрічаємо, що в уявленні дослідників, одним із чинників гуманізації освіти є впровадження відповідних навчальних дисциплін, зокрема міжкультурних комунікацій чи менеджменту, однак на наше переконання, викладання іноземною мовою також суттєвим чином сприяє цьому. Наприклад під час використання діалогів є можливість залучати спікерів або носіїв англійської мови; використання автентичних текстів, аудіо-та відеоматеріалів, які відображають культурні особливості англомовних країн, є потужним інструментом для поглиблення розуміння культурного різноманіття. Аналіз літератури, новин, фільмів або музичних творів дає змогу розширити світогляд, побачивши інші культури через призму їхніх цінностей, традицій і побуту. Міжкультурні проєкти сприяють розвитку таких важливих навичок, як аналіз, дослідження та презентація. Завдання, що стосуються національних традицій, свят чи мистецтва, збагачують знання про різноманітність культурного середовища тощо. Рольові ігри та ситуаційні вправи імітують реальні комунікативні ситуації між представниками різних культур, сприяючи розвитку практичних умінь взаємодії. Інноваційні технології, як-от віртуальні екскурсії або спільні онлайн-проєкти з іноземними учнями, дозволяють на практиці застосувати отримані знання, поглиблюючи занурення у новий культурний контекст. Обговорення питань толерантності, рівності, прав людини та глобальних викликів, таких як екологія чи мир, розвиває критичне мислення, сприяє формуванню етичної свідомості й навчає важливості міжнародної співпраці. Це формує відповідальність і повагу до людей незалежно від їхнього культурного походження, а також виховує здатність до конструктивної взаємодії

у сучасному глобалізованому світі [6, с. 12]. Отже, підсумовуючи вважаємо за необхідне виокремити кілька важливих стратегічних напрямів розвитку гуманізації вищої освіти в Україні через викладання англійської мови: впровадження викладання англійської мови у ЗВО; практика запровадження факультативів, мовних клубів та курсів для студентської молоді; викладання англійською мовою обов'язкових чи вибіркових предметів; розвиток неформальної освіти через долучення студентів до реалізації міжнародних проектів, академічних обмінів, дискусійних клубів тощо. Усі ці заходи більшою мірою сприятимуть толерантності, поваги до культурної різноманітності, рівності тощо.

Висновки. Отже, гуманізація освіти є важливим фактором її якості. Доведено, що гуманістичний підхід вимагає від освіти щоб вона слугувала розвитку індивідуальних особливостей, сприяла усвідомленню здобувачами освіти їхньої унікальності та значущості, а також формувала відповідальність перед суспільством. Викладання в українських ЗВО англійської мови є важливим інструментом для формування таких характеристик особистості як толерантність, повага до різноманітності, розуміння культурних особливостей тощо. У перспективі дослідження варто більш поглиблено вивчати міжнародні практики використання англійської мови у кількох напрямках реалізації освіти – через практики ЗВО, державну політику і через неформальну освіту.

Список використаних джерел

1. Фіалко Н. Гуманізація вищої освіти: змістовно-функціональні аспекти: автореф. дис. на зд. н. ступеня канд. філософ. н. за спеціальністю 09.00.10 – філософія освіти. 2015. Київ: Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України. 20с.
2. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.

3. Шумка М. Л., Шандрук І. С. Трансформація гуманістичних ідей в сучасності. *Світоглядні та соціокультурні засади формування модерної української нації*: щоріч. наук. пр. Тернопіль: Тернопільський національний економічний університет, 2014. С. 1–25.
4. Ельбрехт О.М Гуманізація освіти: тенденції і проблеми. *Збірник наукових праць*. Випуск 10, 2012. С. 33-38.
5. Луговий В., Таланова Ж., Воробйова О., Гриценко М., Оржель О., Слюсаренко О., Ставицький А., Ткаченко В., Трима К. Концептуальна модель гуманізації вищої освіти як засобу забезпечення її якості в контексті європейської інтеграції та глобалізації. *Світоглядні пріоритети гуманізації вищої освіти: монографія*. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2017. 229 с.
6. Боклах Д., Пастушенко О. Виховання міжкультурної толерантності старшокласників на уроках англійської мови. *II Міжнародна науково-практична конференція «Тенденції забезпечення якості освіти»*. С.10-13.
7. Lähdesmäki Tuuli, Koistinen Aino-Kaisa, Ylönen Susanne C. *Intercultural Dialogue in the European Education Policies*. Cham: Springer Nature Switzerland AG. 2020. 114 p
8. Leeds-Hurwitz W. *Intercultural Dialogue University of Wisconsin-Parkside and Center for Intercultural Dialogue, USA*. URL: <https://cutt.ly/ueVcucdU>
9. Marinoni G. *Internationalization of Higher Education: An Evolving Landscape, Locally and Globally*. IAU 5th Global Survey, International Association of Universities, 2019. 255 p.
10. Nelson K. Investigating future physician preparedness for providing humanistic care to dying patient. *Proceedings of the national conference on undergraduate research*. Cheney, WA: Eastern Washington University, 2015. Pp. 465–472.

11. Pałys M., Piotrowska D. Przyszłość szkolnictwa wyższego w Polsce w świetle trendów międzynarodowych, w tym przynależności do EHEA i ERA oraz innych uwarunkowań europejskich i prac EUA: prognozowany stan na lata 2025-2030. Koncepcje i trendy światowe oraz Sieci Uniwersyteckie. Modele rozwojowe uniwersytetu. *Konferencja Rektorów Akademickich Szkół Polskich, Fundacja Rektorów Polskich, Politechnika Śląska w Gliwicach Wydawnictwo Politechniki Śląskiej Gliwice, 2022. C. 57 – 71*
12. Van der Wende, M. Internationalization policies: About new trends and contrasting policies. *Higher Education Policy*, 14(3), 2001. P. 249–259.
13. Pogliani E., Mauri-Brusa M., Fumasoli T. Intercultural Dialogue in Higher Education in Europe. University of Lugano. 2007. 73p.
14. Studia wspólne i podwójne Polska i świat. Wydanie I. Warszawa: Narodowa Agencja Wymiany Akademickiej. 2022. 182 c.
15. Raport Education at a Glance, OECD, 2021 URL: <https://cutt.ly/ieVcaTRW>